

1. Межуев В.М. О национальной идее//Вопросы философии. – 1997, №2. – С. 4. 2. Тойнби А. Постигание истории. М.: Айрис-пресс, 2004, 640 с. 3. Див.: Гумилев Лев. От Руси до России. – М., Айрис-Пресс, 2007. – 318 с.; Гумилев Л.Н. Этногенез и биосфера Земли. – Л., Наука, 1990. – 560 с.

О. П. Дергачов

УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД ТРАНСФОРМАЦІЇ ВЛАДИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ

Помаранчева революція почала процес оновлення політичної еліти, зміну посткомуністичної номенклатури, але система влади амортизувала цей імпульс. Події 2005–2009 рр. розкрили і загострили масштабні проблеми національного розвитку, вирішення яких потребує особливо високих професійних і волевових якостей представників влади і нових претендентів на неї.

Ключові слова: національна еліта, модернізація, демократизація, політична реформа

Українська держава та суспільство все ще перебувають у пошуку ціннісних засад надійних інституційних механізмів. Доводиться констатувати що дві спроби визначення довгострокової загальнонаціональної стратегії розвитку у перші роки незалежності і після помаранчевої революції не дали остаточного результату. Питання повноцінного представництва інтересів громадян та дієздатності влади залишаються невирішеними, процес демократизації пригальмовує, національна конкурентоспроможність залишається здебільшого нерозкритою. Українська держава будувалася переважно зверху. Часткові зміни, пов'язані з підвищенням ролі громадянського суспільства після помаранчевої революції реально торкнулися лише якості виборчого процесу, але практично не стосуються оптимізації організації влади її суспільних джерел та цивілізаційної природи. Останні президентські та парламентські вибори були конкурентними і достатньо вільними та чесними, що загалом вивело політичну боротьбу на дещо вищий цивілізаційний рівень. Водночас підкреслимо, що дотримання демократичних електоральних процедур не забезпечує якості результату. Аби формування влади шляхом волевиявлення громадян гарантувало позитивні наслідки для них самих, потрібні якісні альтернативи і підготовлені виборці. Конкретніше, – країна має мати розвинені відповідальні, внутрішньо демократичні партії та структуровану за політичними уподобаннями і свідому спільноту громадян. Країні, аби ефективно використовувати механізми влади, потрібна сучасна політична культура, яка б забезпечила постійне оновлення політичної еліти, дозволяла делегувати до влади тих, хто набув авторитету перед тим як йти у політику. Для України успіхи в становленні електоральної демократії є частковими, більше того, вони виявили слабкості влади.

Політична криза в Україні загалом поставила під сумнів досягнення країни в питаннях формування влади шляхом волевиявлення громадян. Правова незабезпеченість дострокових виборів, серйозні вади в системі формування та функціонування депутатського корпусу окреслили наявність масштабних завдань щодо розвитку правової бази демократичного урядування та впровадження відповідної сучасної політичної практики. Обговорення політичної кризи в Україні ПАРЄ і Європейським парламентом фактично розширюють завдання реформування як засобу зміни геополітичних координат країни. Україні бракує низки законів, які мають доповнювати і розвивати норми Конституції. Серед них: закони про Президента, про Кабінет Міністрів, про тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради, Регламент Верховної Ради та ін. Саме це створює проблеми з розділом повноважень та відповідальності між гілками влади, зберігає простір для ручного управління, довільного розширення або узурпації повноважень і тіньової політики. Це ж утруднює демократичний контроль за діями влади. Залишається низькою ефективність, рівень дотримання чинного законодавства. Нагальною є потреба нормативного забезпечення розведення бізнесу і влади, впровадження цивілізованих механізмів лобювання. За всіма цими напрямками зберігається значна невідповідність європейським стандартам. Так, Європейська комісія «За демократію через право» (Венеціанська Комісія) загалом ухвалила щодо України понад 250 рекомендацій та інших документів. Для порівняння, – щодо Польщі – 20, щодо досить проблемної Румунії – біля 50[1].

Оцінку реформування та детальні рекомендації Україна постійно отримувала від Ради Європи. Рекомендація 1722 (2005) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною» містить такі акценти реформування як допомога «органам української влади у впровадженні Європейської хартії місцевого самоврядування задля посилення розвитку місцевої демократії в Україні», «в розбудові відкритого та демократичного суспільства», «забезпечити повну відповідність законодавства та практики України стандартам і принципам Організації, особливо стосовно стандартів, закріплених в Європейській конвенції з прав людини, а також повну відповідність рішенням Європейського Суду з прав людини в частині індивідуальних та загальних заходів, що можуть вимагатись»[2]. У резолюціях та рекомендаціях ПАРЄ (зокрема Резолюція 1364 (2004)[3] «Політична криза в Україні», Резолюція 1466 (2005)[4] «Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною», Резолюція 1549 (2007)[5] «Функціонування демократичних інституцій в Україні», звітах Місії ОБСЄ/БДПЛ щодо президентських виборів 2004 р., парламентських виборів 2006 р. і 2007 р. містяться оцінки та поради, які окреслюють завдання щодо розвитку електоральної демократії в Україні. Рекомендації також стосувалися питань свободи слова та функціонування ЗМІ.

В доповіді моніторингового комітету Парламентської Асамблеї Ради Європи закономірно констатується, що «внаслідок введення нової політичної системи Україна піддалася тривалому конфліктному розподілу

влади» і що «статус політичної реформи досі залишився під сумнівом»[6]. У звіті співдоповідачок моніторингового комітету ПАРЄ по Україні Ханне Северінсен і Ренати Вольванд від 31.01.2007 підготовленому у зв'язку з розгортанням політичної кризи зазначається, що влада України нездатна забезпечити верховенство права і прозорість управління на всіх рівнях[7]. Генеральний секретар Європейської комісії за демократію через право (Венеціанської комісії) Джанні Букіккіо констатує, що «в Україні існує тенденція зневажати конституційними і правовими нормами, якщо вони сприймаються як перешкода для досягнення політичних цілей»[8]. «Новий Кабінет міністрів переповнений чиновниками, які уособлюють корупційне злиття бізнес-інтересів з урядом. Народ, зрештою, не знає, за кого він голосував», – відзначають доповідачі ПАРЄ. Триваюча політична нестабільність є результатом того, що численні українські уряди не мали узгодженої політики, підкріпленої змістовними юридичними, адміністративними та економічними реформами. Політичні реформи, що закріпили б «правила гри» та створили передумови для гарантування демократичних прав і свобод законними інституціями та сприяли б політичній конкуренції, не було завершено дотепер. Асамблея наголошує, що поточна криза в Україні є також результатом поспішної та незавершеної конституційної і політичної реформи 2004 року, відповідно до якої до Конституції України було внесено низку змін, без урахування застережень Венеціанської Комісії та без проведення широкої публічної дискусії в країні.

Характерною ознакою державності на пострадянському просторі, став її неправовий характер. Йдеться не тільки про воління представників влади до ручного управління. Набуло розповсюдження загальне прагнення політичної та бюрократичної еліти до збереження лагун в законодавстві та ухвалення норм, які припускають різне трактування. Відома французька дослідниця пострадянського простору Марі Мендрас з цього приводу зазначає: «Розпливчасті такі, що не придатні для безпосереднього застосування норми права, позбавляють клопоту більшою мірою, ніж підпорядкування ясним і твердим правилам, які регулюють можливості та зобов'язання кожного»[9]. Принижені авторитет та функції права є не тільки характерною рисою пануючої політичної та громадянської культури, це має наслідком формування специфічної політичної системи, пристосованої до здійснення особливого різновиду політичного лідерства. На додаток до «важкої держави» та тенденції до формування «суперпрезидентських» форм правління, про що йшлося вище, набув розповсюдження нечіткий розділ гілок влади при очевидному домінуванні виконавчої гілки, пригніченості парламентаризму та конституціоналізму і закріпленні несамостійності судової системи. Характерним є переважне апелювання до «закону», а не до «права», тобто відокремлення процесу урядування від джерела права, – народного суверенітету і впровадження верховенства влади. В практичному плані це підсилюється особливою роллю силових структур, які перетворюються на інструмент президентської влади. До того ж мають

місце ще два ключові для розуміння природи політичного лідерства на пострадянському просторі явища. Одне, – в межах вільного застосування правових норм: позиціонування президентів над гілками влади, фактичне розширення повноважень поза Конституцією внаслідок неспроможності інших державних інституцій повною мірою користуватися своїми прерогативами, встановлення масштабного дисбалансу між реальною владою і відповідальністю глави держави. Друге, – цілком поза межами права та публічної політики загалом: формування паралельної системи тіньової влади. У найбільш розвиненому вигляді це передбачає існування впливових непублічних гравців та центрів впливу, – фінансово-промислових угруповань, кланових утворень, неформальних бюрократичних команд, «оточень» політичних лідерів, які здатні впливати на органі влади чи навіть підмінити їх.

Згадана Резолюція ПАРС «Функціонування демократичних інституцій в Україні» від 19 квітня 2007 р. дає дуже критичну оцінку українській владі та політичній еліті. В ній, зокрема, зазначається: «Особисті суперечки та недалекоглядні змагання за особисту користь, пов'язану з посадами, призвели до різноманітних спроб деяких політичних сил використати конституційний вакуум, що з'явився після набуття чинності в січні 2006 року суперечливими конституційними змінами 2004 року. Асамблея шкодує, що відсутність незалежних протигаг дає змогу ключовим державним органам відчувати себе понад законом. Це серйозно заплямувало репутацію усіх політичних лідерів в Україні. ... Судова система України систематично використовується неналежним чином іншими гілками влади, а найвищі посадові особи не виконують рішення суддів, що свідчить про руйнування цієї ключової демократичної інституції»[10]. Ситуація, що склалася свідчила про системну кризу керованості і породжувала сумніви у здатності політичного класу до керування. При цьому, загострення проблем державного управління, функціонування політичної системи припало на період переходу від авторитаризму до демократії і реально пов'язане з несумлінним використанням норм демократії з браком політичної культури та традицій. Мають місце й обставини, відмічені дослідниками Центру Разумкова: «Причина суспільної неефективності сучасної української політичної еліти, – не у відсутності знань і вмінь, а в тому, що вона не має потреби брати до уваги інтереси суспільства. Така потреба може диктуватися або моральними засадами еліти, або дієвими механізмами її політичної відповідальності, або тиском громадянського суспільства. Двох останніх чинників в Україні поки що немає. А мораль колишньої номенклатури та нової буржуазії такої чесноти, як служіння суспільству, не передбачає»[11]. У доповіді Фонду Баргельсманна, присвяченій Україні, присутня така оцінка: «Слабкі демократичні традиції разом з високим рівнем корупції стали на перешкоді швидким і сталим політичним реформам. Власні інтереси економічних груп були сильнішими за їхню зацікавленість у модернізації країни»[12]. Значна частина політичної еліти одержала свій статус за правилами авторитарного режиму і її здатність довести свою конкурентоспроможність в умовах поглиблення демократії є сумнівною. Це створює серйозний ризик зупинки

перетворень на півдороги, консервації перехідного стану на довгий період. І головною причиною цього може стати не тільки і не стільки слабкість нової влади, а її внутрішня неготовність до глибоких перетворень. Тип правління, розподіл повноважень, конституційний процес, – усе це досі було підпорядковано політичній кон'юктурі, мінливій конфігурації та співвідношенню політичних сил за переважно пасивної ролі громадянського суспільства. *Табл. 1 та 2* відображають суперечливість масових уявлень щодо напрямів трансформації суспільно-політичної системи.

Таблиця 1

Ставлення населення різних регіонів України до бажаного державного устрою[13] (%)

Варіанти \ Регіони	Захід	Центр	Північ	Схід	Південь	Донбас
Демократія є найбільш бажаним типом державного устрою для України	57,5	44,4	59,1	54,2	66,9	43,0
За певних обставин авторитарний режим може бути кращим, ніж демократичний	15,7	20,8	13,5	25,0	19,7	34,1
Для мене не має значення, демократичний режим в Україні чи ні	10,3	16,1	8,4	9,0	6,4	13,2
Важко сказати	16,5	18,7	19,0	11,8	7,0	9,6

З-поміж прибічників основних політичних сил найбільшу прихильність до демократичного устрою виявляє електорат «Нашої України» – 67%, тоді як 13% припускають існування авторитарного режиму і БЮГ – 64% та 13% відповідно. Характерно, що виборці партії регіонів загалом налаштовані більш демократично, ніж мешканці Донбасу, серед них 51% висловлюється за демократичний устрій і 31% ладний підтримати авторитаризм. Серед комуністичного електорату це співвідношення становить 31% проти 39%[14].

Таблиця 2

Яка система для України є кращою?[15] (%)

Варіанти \ Регіони	Захід	Центр	Північ	Південь	Схід	Донбас	Загалом
Демократична багатопартійна	33,5	26,5	19,0	36,8	16,5	8,3	24,0
Я не проти демократії, але заради громадського спокою від неї можна іноді відступати	16,2	23,2	20,2	15,9	23,8	25,2	20,8
Країні потрібна не демократія, а сильна рука, що наведе лад	30,0	37,8	43,5	34,1	49,6	54,8	41,0
Важко сказати	20,4	12,4	13,3	13,2	10,1	11,6	14,1

Більшість громадян України підтримують твердження, що кілька сильних лідерів можуть зробити для країни більше, ніж усі закони і дискусії. Найбільше таких в Донбасі, – 72,2%, найменше у північному регіоні, – 38,6% та у Центрі, – 50,8% та Півдні – 54,5%. Прихильників такої позиції найбільше серед електорату Партії регіонів, – 63% (незгодних з нею – 23%). Водночас, серед тих, хто підтримує «Нашу Україну» таких майже стільки ж, – 59% (22%). Для БЮТ відповідні показники становлять 58% та 28%, для КПУ – 59% та 20% [16].

Ключовим стає питання якості влади, – поєднання демократичності та ефективності. Приведене твердження є певним спрощенням і потребує додаткового прояснення. Період становлення ННД в багатьох випадках може тягнутися тривалий час з об'єктивних причин і потребувати поетапних змін завдань та засобів урядування. Це може передбачати неочевидну відповідність тактики та стратегії або відокремлювати ідеалістичні та реалістичні чи прагматичні підходи при визначенні курсу. Фактично, дії влади кожної конкретної країни можуть бути неупереджено оцінені з огляду на те, чи адекватні вони стратегічним довготерміновим національним інтересам, чи мобілізується та посилюється її креативний потенціал та конкурентоспроможність. Досвід посткомуністичних перетворень у Центрально-Східній Європі свідчить, що прояви авторитаризму на ранніх етапах не є випадковими. Але конкретна роль авторитаризму буває різною; у певних історичних умовах він може виконувати важливі для подальшого розвитку країни завдання. Скажімо авторитаризм Франьо Туджмана – першого керівника незалежної Хорватії, був інструментом національної консолідації, забезпечення територіальної цілісності і неперушності кордонів, а недемократичне правління Володимира Мечіара в Словаччині певною мірою сприяло проведенню непопулярних заходів в економіці, які прискорили реформування, необхідне для європейської інтеграції країни. Але в цих випадках ми маємо епізодичні явища, які скоріше суперечили загальній логіці суспільно-політичного розвитку відповідних країн. У випадку пострадянського простору здебільшого спостерігаємо домінуючий і, наразі, безальтернативний авторитаризм. Якщо він, припустимо, вимушено та свідомо обраний як найбільш дієвий інструмент здолаття перешкод на шляху подальшого нормального розвитку. Але насправді важко уявити що хтось з президентів ННД змушений, попри власні переконання, посилювати особисту владу обмежуючі політичні свободи і відкладаючи на невизначене майбутнє побудову вільного сучасного суспільства.

Готовими до швидкого і безумовного встановлення демократичного ладу виявилися тільки країни Балтії. І сталося це не в формі корекції, а через заперечення спадщини попередніх десятиліть, завдяки тому, що вони, попри наполегливу сов'єтизацію, зберегли європейську політичну культуру і дійсно національну еліту, так само, як і органічний міцний зв'язок з діаспорою. Цивілізаційна і геополітична визначеність, високий рівень національного та соціального розвитку фактично виключили не тільки боротьбу, а й дискусії щодо моделі суспільно-політичного устрою. Відновлення державності

та відродження природного плину національної історії були питаннями не тільки від початку ясними, а й досить детально осмисленими як значною частиною еліти, так і більшістю громадян. Естонія, Латвія та Литва були цілком готовими до незалежності, до необхідної зміни як державних керівників, так і широкого прошарку бюрократії. Елементи люстрації та безпосередня значна участь діаспори, так само, як і досить високий рівень політичної культури, дозволили проминути пострадянський період і здійснити стрибок до європейських стандартів організації влади. Те саме стосується і політичного лідерства. Висока цивілізована конкуренція, діючий принцип верховенства права, забезпечили політичну відповідальність, змінність і загалом чіткі рамки функціонування владних інституцій.

Зростання політичної конкуренції, транспарентності, знижує ризик використання адміністративного ресурсу та використання чорних політичних та інформаційних технологій. Значно підвищився рівень свободи політичного вибору. Проблеми у цій сфері переважно пов'язані зі специфікою масової свідомості, наявності залишків радянської субкультури. Водночас, в східних областях ще мають місце явища тиску і маніпулювання політичним вибором громадян. Складною є ситуація з якістю представництва інтересів громадян, головню, – з рівнем розвитку політичних партій. В країні ще не створена стабільна, соціально укорінена партійна система, здатна артикулювати і узагальнювати суспільні інтереси. Рівень довіри до партій є низьким. Значну роль в політичному житті відіграють партії, які не мають органічного зв'язку з виборцями і представляють інтереси кланів. Окремою проблемою є реалістичність політичного вибору, здійсненність і ефективність певного соціально-економічного та політичного проекту. Відносно слабким місцем в політичній організації українського суспільства є опозиція, її реальний статус, захищеність, можливості виконання контрольних функцій та відповідальність. В країні лише починає формуватися культура відносин між владою та опозицією. Після помаранчевої революції фактичні умови її діяльності наблизилися до демократичних стандартів. Проте, її права мають бути чітко прописані та законодавчо закріплені. Проблеми структуривання та представництва інтересів, врахування суспільних інтересів та сприяння суспільному розвитку безпосередньо пов'язані з еволюцією організації влади, з формою правління.

Практика перехідних країн наочно демонструє закономірність: миттєвий результат що встановлення системи влади досягається при запровадженні інституту президентства і формування владної піраміди. Так чи так така система спрацьовує навіть у найменш розвинених суспільствах, за умов дефіциту еліти. Нерозвиненість структур громадянського суспільства, механізмів публічної кар'єри, заміщується суспільними інститутами іншого порядку, – клановістю, непотизмом, фаворитизмом. Як правило за таких умов виникає «суперпрезидентська» форма правління, коли глава держави посідає позицію над гілками влади і де-факто підпорядковує їх собі. Частково це прописується в Конституціях, значною мірою встановлюється на практиці. Півкроку вперед, – це формування виконавчої влади, яка

не є лише інструментом для реалізації політики президента і набуває власної суб'єктності. Проте реально, складається потужна виконавча гілка, яка домінує над іншими і в межах якої уряд не є контрольованим з боку законодавчої влади, а президент взагалі має свободу рук у використанні владних механізмів. Рівень реальних повноважень голови держави визначає вагу політичного лідерства.

Становлення парламентаризму є якісним зрушенням в розвитку системи влади. Він потребує дійсного плюралізму та змагальності в політичному процесі, утвердження засад демократії. Для повноцінного функціонування законодавчої влади необхідна наявність досить широкого кола особистостей готових за своїми громадянськими та професійними якостями гідно захищати суспільні інтереси. Очевидно, що за умов децентралізації, розвинутого регіоналізму, культурної (етнічної, конфесійної) багатоманітності вимоги до відповідного прошарку громадян додатково зростають. Законодавча та представницька влада в демократичних державах є первинною, самодостатньою, такою, що має окрему і безсумнівну легітимність. Іншу ситуацію маємо в перехідних країнах, де статус парламентів реально принижений, вони позбавлені безпосереднього впливу на уряд, контрольні функції існують номінально, депутатський корпус формується під контролем президентів. В Росії, за свідченням Ігоря Буніна, генерального директора Фонду «Центр політичних технологій», дедалі більше громадян взагалі не розуміють навіщо потрібні представницькі органи влади, якщо є ефективно діючий Президент. Парламентські республіки розосереджують повноваження і передбачають зниження ваги політичного лідерства, натомість, передбачають вищі вимоги до політичної еліти.

Досягнення певної рівноваги між виконавчою та законодавчою гілками влади, тим не менш, не забезпечує оптимального функціонування владної системи в цілому. Як свідчить досвід десятків країн, найскладнішим у розвитку владних інститутів є формування самостійної дієздатної судової гілки влади. Сама її природа передбачає наявність високої правової культури та розвинених інституцій громадянського суспільства. Для нових незалежних держав розвиток судової системи становить особливу складність. Цей процес як правило свідомо гальмується на урядовому та парламентському рівні, адже розглядається як такий, що обмежує свободу дій інших гілок влади. Влада органічно не орієнтована на системне вдосконалення власної структури. До цього процесу має долучитися громадськість та експертне середовище. і потребує допомоги в цьому важливому питанні з боку суспільства. Фактично, саме громадянське суспільство, делегуючи своїх представників до представницької та судової влади та слугуючи основним джерелом поповнення політичної еліти, створює умови для синхронного розвитку і взаємодії гілок влади. Недостатня розвиненість суспільства дорівнює браку матеріалу та відсутності заохочування до встановлення цивілізованої форми правління.

В країні має запрацювати в повному обсязі механізм політичної відповідальності та легітимації влади. Аби мати можливість діяти

ефективно, владі недостатньо юридично закріпити свій статус. Зазначимо, що наразі в Україні не забезпечений і цей мінімум. Внаслідок недосконалої конституційної реформи, лакун в законодавстві, набули розповсюдження суперечки щодо обсягу повноважень, боротьба за посади і т. ін. Необхідна усталеність інститутів влади, чітке розмежування їх компетенції та відповідальності. Суспільна легітимація влади до того ж потребує її успішності, наявності переконливих позитивних результатів її діяльності. Важливе значення має зміст цієї діяльності, отже, – наявність консенсусу щодо стратегічних питань національного розвитку. На рівень підтримки влади дедалі більше впливає стиль урядування, зокрема прозорість, готовність до діалогу з громадськістю. Для перехідних держав чималу роль відіграє також зовнішнє визнання чинної влади, її спроможність повноцінно використовувати міжнародні чинники у здійсненні державної політики.

Зниження функціональних показників державних інституцій і складнощі з конституційної та політичної реформами можуть бути пояснені з урахуванням не тільки публічної сфери, а й тіньового формату системи влади. Так, обсяг конституційних повноважень Кучми, масштаби неформального впливу стали безпрецедентними для сучасної Європи. Його владарювання фактично стало експериментом з розбудови держави і реформування, що здійснюються згори, при відмові від широкого консенсусу і без публічних дискусій і визначеного проекту. Влада була сконцентрована не просто в її виконавчій гільці, а у президентській вертикалі, що фактично перебувала поза сферою політичної відповідальності. Виникнення другої системи влади, або, за висловом Олександра Зінов'єва, «надвлади», – перетворення Адміністрації Президента у другий, причому головний уряд, стало базовою ознакою і елементом української президентської республіки. Другим таким елементом стала розгалужена і досить ефективна тіньова система влади. Вона також цілком президентська, тільки до республіки вже не має жодного стосунку. Влада стала об'єктом приватизації, роздвоїлася, частково втратила власне державний, публічний характер. Зокрема це породило такий феномен як адміністративний ресурс, власне, – форму переорієнтації діяльності державних органів на обслуговування індивідуальних і групових інтересів. Паралельно і досить природним шляхом, відбулося зрощування бізнесу і влади, а олігархи поставили під контроль ключові елементи бюрократичної системи в центрі і на місцях. На завершальному етапі президентства Кучми вони практично створили дублюючу систему підпорядкування силових і контролюючих органів і цілком убезпечили себе від ризиків, пов'язаних з політичною кон'юнктурою, як це спостерігається в Росії. Водночас, під управління окремих кланово-олігархічних угруповань через специфічну розстановку кадрів та шляхом регульованих виборів, опинилися райони, міста, області, а також відомства, галузі виробництва. Ресурс системи владарювання створений при Кучмі виявився вичерпаним саме тому, що надмірна особиста влада не може бути передана штучно обраному наступнику. Незбалансована конституційна реформа стала додатковим чинником розбалансування системи влади.

Фактично, після майже двох десятирічків років незалежності, доводиться підбивати підсумки малоуспішної діяльності першого, – посткомуністичного призову української еліти і визначати перспективи її оновлення та можливості оптимізації моделі національного поступу. Формат становлення політичної нації в Україні залишається невизначеним. Вибірчі кампанії 2004, 2006 та 2007 рр. частково змінили склад та уточнили характеристики провідних політичних сил, значною мірою виявили їх потенціал та реальну роль в суспільно-політичному процесі. Головне, – максимально чітко позначилися перспективи та проблеми, пов'язані зі змінами в політичній практиці, які, підвищують вимоги як до загальної конкурентоспроможності, так і до послідовності дій партій, блоків та політичних лідерів. Чисельні штучні політичні проекти припинили своє існування або були витіснені на маргінес. Не мали успіху претенденти на роль «третьої сили», тобто спроби знайти засіб синтезувати об'єднану стратегію. Помаранчева революція почала процес оновлення політичної еліти, зміну посткомуністичної номенклатури, але система влади амортизувала цей імпульс. Події 2005-2009 рр. розкрили і загострили масштабні проблеми національного розвитку, вирішення яких потребує особливо високих професійних і вольових якостей представників влади і нових претендентів на неї.

1. Council of Europe: Venice Commission. Documents by country. Ukraine [Electronic resource]. — Mode of access: http://www.venice.coe.int/site/dynamics/N_Country_ef.asp?C=47&L=E. — Title from screen. 2. Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною : рекомендація 1722 (2005) Парламентської Асамблеї Ради Європи [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://www.coe.kiev.ua/uk/dogovory/RN1722\(2005\).html](http://www.coe.kiev.ua/uk/dogovory/RN1722(2005).html). — Назва з екрана. 3. Політична криза в Україні [Електронний ресурс] : резолюція 1364 (2004) Парламент. Асамблеї Ради Європи. — Режим доступу: [http://www.coe.kiev.ua/uk/dogovory/RN1364\(2004\).html](http://www.coe.kiev.ua/uk/dogovory/RN1364(2004).html). — Назва з екрана. 4. Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною [Електронний ресурс] : резолюція 1466 (2005) Парламент. Асамблеї Ради Європи, 5 жовт. 2005 р. — Режим доступу: [http://www.coe.kiev.ua/uk/dogovory/RN1466\(2005\).html](http://www.coe.kiev.ua/uk/dogovory/RN1466(2005).html). — Назва з екрана. 5. Функціонування демократичних інституцій в Україні резолюція 1549 (2007) Парламентської Асамблеї Ради Європи, 19 квіт. 2007 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://www.coe.kiev.ua/uk/dogovory/res1549\(2007\).html](http://www.coe.kiev.ua/uk/dogovory/res1549(2007).html). — Назва з екрана. 6. Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи від 19.04.2007 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://assembly.coe.int/>. — Назва з екрана. 7. Council of Europe. Council of Europe Treaties [Electronic resource]. — Mode of access: <http://conventions.coe.int>. — Title from screen. 8. Дзеркало тижня. — 2007, 16 черв. — № 23 (652). 9. La preference pour le flou: Pourquoi la construction d'un regime democratique n'est pas la priorite des Russes [Text] / M. Mendras // Le Debat. — 1999, Nov.–Dec. — № 107. — P. 43. 10. Функціонування демократичних інституцій в Україні [Електронний ресурс]: резолюція 1549 (2007) Парламентської Асамблеї Ради Європи, 19 квіт. 2007 р. — Режим доступу: [http://www.coe.kiev.ua/uk/dogovory/res1549\(2007\).html](http://www.coe.kiev.ua/uk/dogovory/res1549(2007).html). — Назва з екрана. 11. Жданов І. Україна у XXI столітті: виклики для політичної еліти [Текст] / Ігор Жданов, Юрій Якименко // Дзеркало тижня. — 2003, 15 листоп. — № 44. 12. Country Report Ukraine [Electronic resource]: Bertelsmann transformation index 2003. — Mode of access: www.bertelsmann-transformation-index.de. — Title from screen. 13. Бекешка І. Динаміка оцінок населенням стану демократії в Україні. (2004–2007)

[Текст] / І. Бекешкіна // Українське суспільство, 1992–2007 : динаміка соц. змін // Ін-т соціології НАН України. — К., 2007. — С. 33. 14. Там само. — С. 32–33. 15. Там само. — С. 34. 16. Там само. — С.35, 36.

О. С. Токовенко

ПОЛІТИЧНА РЕФОРМА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: СПРОБА РАЦІОНАЛЬНОЇ РЕКОНСТРУКЦІЇ

Здійснюється раціональна реконструкція змісту реформування політичної системи України та подальших перспектив цього процесу в контексті теоретичних здобутків сучасної методології науки.

Ключові слова: політична реформа, політична методологія

Трансформація системи політичної влади в Україні в останні роки є однією із найактуальніших проблем, що викликає постійний поглиблений інтерес з боку як науковців політологів, так й публічних політиків. Особливістю проблематики політичного реформування в нашій країні є її сплетення з процесом боротьби політичних еліт за владу, внаслідок чого розгляд цієї проблеми набуває чітко визначених ознак інструментальності.

Провідними українськими дослідниками, насамперед Ю.А. Левенцем, М.І. Михальченком, Ф.М. Рудичем, Л.Є. Шклярюм, В.П. Горбатенком, О.В. Бабкіною, В.М. Бебином, П.П. Шляхтуном, Г.П. Щедровою, М.І. Обушним, М.В. Примушем, С.М. Наумкіною, О.О. Чемшитом та багатьма іншими здійснено глибокий та всебічний аналіз сутності та особливостей реалізації політичної реформи в Україні. Одночасно розвиток методологічної бази політологічних досліджень на основі досягнень сучасної теорії та методології науки дозволяє застосувати до аналізу проблематики політичного реформування новий, досі не використаний науковий інструментарій. Серед цього інструментарію на особливу увагу заслуговує метод раціональної реконструкції теоретичного об'єкту. Визначення евристичних можливостей застосування методу раціональної реконструкції до аналізу проблематики політичного реформування є метою даної статті.

Термін „раціональна реконструкція” як відомо ввів у науковий обмін видатний постпозитивістський методолог науки Імре Лакатос, який вважав, що розв'язання певної теоретичної проблеми передбачає застосування серед інших методологічних засобів також й методу її раціональної реконструкції, за допомогою якого можна виявити особливості теоретичного стану об'єкту дослідження шляхом розуміння закономірностей логіки його розвитку у історичній ретроспективі. Мова йде не про банальний екскурс в історію проблеми, а дійсно про її раціональну реконструкцію коли дослідник у праві ігнорувати певними історичними дрібницями, маючи перед собою за мету знайти у минулому об'єкта, що досліджується, відповідь на питання: чому серед альтернатив можливих потенційних напрямків подальшого розвитку